

2. Бровко О.О. Художня циклізація як структуротвірний чинник поезики. URL : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/6.4.10.pdf> (дата звернення: 15.03.2019).
3. Европейская новелла Возрождения: антология / предисл. Н. Балашова, А. Михайлова, Р. Хлодовского. М. : Художественная литература, 1974. 656 с.
4. Новелла эпохи Возрождения / сост., предисл., примеч. Б.Б. Бунич-Ремизова. К. : Україна, 1991. 479 с.

Касаджи С.І.

студентка I курсу

Мажара Н.С.

асистент кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ПОСТАТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ МЕМУАРНОЇ ДИЛОГІЇ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА «ЗУСТРІЧІ І ПРОЩАННЯ»)

Постать Тараса Шевченка – великого поета України, гуманіста, виразника правди і всебічної свободи завжди була й залишається досі в полі зору сучасників. Зміна епох, суспільних формацій накладає свій відбиток на творчий процес, характеризується індивідуальним поцінуванням художніх творів, що виходить за межі власне літератури. Читача захоплюють події історії, життя та діяльності видатних постатей, засновані на правдивих документальних фактах. Людство не лише обертається назад, вдивляючись у здобутки минулого, а й осмислює їх, обираючи складові для свого майбутнього. Цьому сприяє форма літератури факту, а саме мемуаристики, оскільки дозволяє по-новому відтворити багатогранність людської долі на тлі історії.

Звернення до пропонованої теми розвідки зумовлено недостатнім вивченням значення мемуарної діалогії Г. Костюка для розвитку сучасної Шевченкіани та потребою її осмислення для створення загальної картини реконструкції постаті Великого Кобзаря засобами літератури non fiction, зумовлюючи, у свою чергу, актуальність нашого дослідження.

Метою наукової розвідки є спроба розгляду особливостей рецепції постаті Тараса Шевченка з позиції спогадів відомого діаспорного літературознавця, критика, мемуариста та громадського діяча Г. Костюка.

Спогадова література сьогодні в Україні набула популярності. Упродовж останніх років з'явилося чимало творів, героями яких є відомі діячі культури, політики, зірки шоу-бізнесу тощо. Одним із об'єктів зображення у документально-художній літературі є Тарас Григорович Шевченко – письменник, художник і громадській діяч в одній особі.

Створення української Шевченкіани в художньо-документальній літературі уперше простежив відомий український науковець, професор О. Галич: «Навряд чи знайдеться у світовій літературі багато прикладів, коли особистість одного письменника десятки років привертає увагу все нових і нових поколінь авторів» [1, с. 70].

У свою чергу зазначимо, що мемуарні твори сприяють переоцінці канонізованих раніше поглядів щодо постаті Т. Шевченка, спираючись на надзвичайно багатий фактографічний матеріал. Опрацьовуючи наукові розвідки О. Галича, ми поглибили наше уявлення про митця, оскільки воно обмежувалося лише знайомством з його біографією і творчістю в школі. Однак, незважаючи на це, він був для нас завжди якоюсь таємницею, яку хотілось якомога швидше розпізнати. Відповісти на це питання допомогла саме художньо-документальна література, оскільки у ній закладено можливості для розкриття не лише образу поета-бунтаря, Пророка, а й людини з властивими їй слабкостями та чеснотами.

Тарас Шевченко протягом сторіч залишається для українців прикладом талановитої і сильної людини, його заклики є надзвичайно мурими і життєдайними. Його життям і творчістю надихалося чимало не лише пересічних людей, а й відомих культурних і громадських діячів, до яких належить і відомий літературознавець Г. Костюк.

У мемуарній діалогії «Зустрічі і прощання» [2; 3], автор декларує у домінування конкретики деталей, фактів, слів, відчуттів, підкреслює невигаданість образів своїх героїв через те, що нічого не домислює і не оцінює, а тільки бачить своїми очима. Він прагне створити переконливий твір, намагається уникнути сумнівних фактів, оповідає лише про те, що пройшло крізь призму особистого досвіду, сприйняття життя.

Зі сторінок «Зустрічей і прощань» ми дізнаємося, що перше знайомство Г. Костюка з постаттю Тараса Шевченка відбулося за шкільних років: «*Ранньої весни 1914 року <....> учитель дістав пакунок дуже гарних книжок. Була то невеличка, стор. 20, майже квадратова книжечка. Видана на шклографі, на поганому синюватому, грубому папері, без ілюстрацій. На обкладинці стояло прізвище, яке мені нічого не говорило: Тарас Шевченко*» [2, с. 41-42].

Однак, із глибин пам'яті мемуариста виринає детальна згадка про цю книжку: *«Далі йшли вірші. Переважно уривки. Про Дніпро, про кручі, про степи, могили, про садок вишневий, про кобзаря, запорожця і ще про щось. <...> Прийшовши додому, я кинувся читати. Але запнувся на перших рядках. Що за дивина? Читаю російською абеткою. Виходять якісь кручені слова. Пробую ще раз, і ще. І нарешті зрозумів. Це вірші написані нашою мовою. Читаю свідомо по-нашому кожне слово. Звучить ясно і гарно»* [2, с. 41-42]. Своїми захопленнями юний Г. Костюк ділиться з матір'ю, що, як і переважна більшість українців, через різні заборони, на той час не була знайома з творчістю Кобзаря: *«Диви, – каже вона, – так і написано? – Так і написано. – А де ти взяв? – У школі. – А читай ще щось. Читаю «Перебендю», потім – «Плавай, плавай, лебедонько»... Мама слухає й каже: – Ти дивися, по-нашому й так гарно!»* [2, с. 42].

Завдяки цим спогадам маємо змогу проникнути в душевну настроєність автора, що вплинула на формування його світогляду: *«Одне слово, книжечку я перечитав кілька разів. <...> Це було перше зерно, з якого згодом виростало дерево мого духовного життя. Взнав я пізніше також, що розповсюдження того дуже нужденно виданого, обережно висмиканого з віршів Шевченка було нелегальною акцією, а наш учитель був активним учасником того почесного процесу»* [2, с. 42].

Постать Т. Шевченка супроводжує мемуари Г. Костюка й надалі, коли він змальовує відвідини прилюдної читальні «Просвіта» навесні 1917 року: *«Дві книжки прикували мою увагу: «Поезії» Івана Франка і «Кобзар» Тараса Шевченка. <...> «Кобзаря» побачив уперше і з ним уже не розлучався. Це для мене було відкриття»* [2, с. 50]. Зі спогадів автора стає зрозумілим, що для нього, як і для всієї тогочасної інтелігенції постать Кобзаря та його творчість розкривали багатство українського народу, дозволяли по-новому осмислити його минуле й теперішнє, були духовною основою формування нації. Під час описів літературних вечорів, громадських зборів, нарад на сторінках діалогії постійно з'являються згадки про Шевченка: *«З цим народжувалася і формувалась моя громадянська і національна свідомість»* [1, с. 51].

Тарас Шевченко для Г. Костюка став не просто символом народного поета, а й символом потягу простої української людини до навчання, до захоплення й опанування мистецтва літератури: *«Захопившись Шевченковим історичними козакофільськими поезіями («До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Чернець» тощо) <...> я почав komponувати свої історичні поезії та поемки»* [2, с. 56].

На новому життєвому перехресті Г. Костюк знову не оминає постаті Кобзаря, він по-новому відкриває його для себе у подорожніх нотатках, написаних під час перебування у столиці України: *«Мене тягло до Києва <....> як негасимого вогнища нашої історії. Там був Шевченко, там постало Кирило-Мефодіївське товариство ...»* [2, с. 91].

На зламі епох, під час зміни різних митецьких напрямів здобутки Т. Шевченка як фундатора нової української літератури переоцінювалися: одні ним просто захоплювалися, інші – вважали творчим генієм, який перетворив українську літературу на явище літератури світової, але були й такі, що намагалися знехтувати здобутки Кобзаря. Наявність таких тенденцій підтверджує у своїх спогадах і Г. Костюк, наводячи ситуацію, що склалася у літературних колах Харківщини: *«Не була дотепною й історично виправданою заява Семенка, що Шевченко в нього під ногами (точної фрази не пам'ятаю) та його насмішувата назва своєї збірки «Кобзар»* [2, с. 286]. Ця згадка мемуариста сповнена негативного враження від такого ставлення до творчості Шевченка.

Будучи активним учасником різних літературних зборів представників української діаспори в Канаді та США, Г. Костюк не міг спокійно спостерігати незнання Шевченкових творів: *«На з'їзді Мистецького українського руху в запалі дискусії, Клен зачитував відомі слова Олеся «О, слово, будь мечем моїм», приписавши їх Шевченкові. Я вказав на цю неfortunну помилку Освальда Федоровича»* [3, с. 153].

У другій частині діалогії Т. Шевченку присвячено вже окремий розділ «Побудова пам'ятника Шевченкові: мистецька комісія та її праця», у якому автор згадує про прагнення української діаспори у столиці США Вашингтоні з нагоди 150-річчя від дня його народження збудувати пам'ятник: *«Це була, здавалося, зухвала, але таки й поважна національно-патріотична ідея. <....> У США і Канаді вона не тільки свідчила про пошану до генія української нації, а й набрала виразного політичного й національно-визвольного звучання»* [3, с. 415].

Заступником голови мистецької комісії, а згодом і її головою було обрано Г. Костюка. Дуже неоднозначними є спогади мемуариста про власне роботу комісії, оскільки піднесений настрій пов'язаний із реалізацією такої величної місії натикався на непорозуміння, дріб'язковість її членів, політичні утиски. Однак, вже 27 червня 1964 року відбулося відкриття пам'ятника Т. Шевченкові.

Цікавими видаються нам і листи, розміщені як додаток до діалогії: «Великому Кобзареві – гідну шану. Слово до українців, до української громади в США, до «Комітету пам'ятника Т.Г. Шевченку» та «Відповідь діячам культури Української радянської соціалістичної республіки від діячів

української культури в Америці й Канаді». Відповідь представників української діаспори, серед яких був і Г. Костюк, є дуже красномовною: «Нам було приємно прочитати, що ви позитивно оцінили зусилля нашої громади в США збудувати власними силами пам'ятник великому поетові українського народу. <....> Поза цим, ваш лист має ряд тривожних, суперечливих і просто з арсеналу холодної війни запозичених фраз і тверджень. Та ми не будемо їх коментувати. <....> Та нам би хотілось почути, як там у вас на українській державній території, серед українського мовного моря, виконується заповіт Шевченка?» [3, с. 492–493].

З огляду на це, можемо стверджувати: для Г. Костюка, як і для всього українського народу, Тарас Шевченко є справжнім символом національної культури й духовності, чие життя і творча спадщина надає українцям крізь століття розуміння долі, потреб і завдань перед майбутнім.

Досліджена нами мемуарна діалогія Г. Костюка «Зустрічі і прощання» демонструє надзвичайно багатий матеріал для ознайомлення з атмосферою XIX–XX століть і, на жаль, засвідчує, що літературна та суспільна діяльність повсякчас зазнавали утисків влади та підпорядковувались політичним режимам, хоча обидві спогадові книги сповнені поваги до творчих здобутків Т. Шевченка, захоплення його постаттю.

Не претендуючи на вичерпність дослідження, зазначимо, що мемуарна діалогія Г. Костюка містить у собі надзвичайно багатий історичний, фактичний матеріал, необхідний для відтворення специфіки рецепції спадщини Т. Шевченка нащадками. Завдяки мемуарам ми маємо змогу досягнути епохи, в якій жив і творив мемуарист, простежити генезу формування світогляду української інтелігенції в різних часових пластах, що безумовно ґрунтується на сприйнятті постаті Великого Кобзаря як могутнього джерела національної свідомості, безсмертного символу України.

Література

1. Галич О.А. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи: монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
2. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади: у 2 кн. / передм. М. Жулинського. К. : Смолоскип, 2008. Кн. 1. 720 с.
3. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади: у 2 кн. К. : Смолоскип, 2008. Кн. 2. 512 с.